

יד לאשה

האשה והגירושין על פי ההלכה
פתרון הלכתי לבעיית העגונה

מאת

הרב שלמה ריסקין

עריכה: אבי שרף
תרגום לעברית: מיכל לוי

ספרי מגיד | אור תורה סטון

תוכן

ה	מבוא
ט	שלמי תודה
1	פרק א: המורדת בתקופת המשנה
1	משנה
2	העונש על המרידה
2	הגדרה
6	המניע
8	תוספתא: דור אחד לאחד מכן
13	פרק ב: המורדת בתלמוד הירושלמי
13	הגדרה
15	העונש
18	המסרבת להתייבם
19	שוויון בגירושין
23	פרק ג: המורדת בתלמוד הבבלי
23	הגדרה
26	קנס
28	הגדרה חדשה של מורדת או קטגוריה הלכתית נפרדת?
30	פסיקת הגמרא
35	פרק ד: המורדת בתקופת הגאונים
35	מחקר של ספרות השו"ת לפי סדר הדורות
48	גאונים שדבריהם הובאו בספרי ראשונים
52	דינא דמתיבתא

63	פרק ה: המורדת בגניזה הקאהירית
	תנאי כתובה ארצישראלית מהמאה העשירית
63	לאשה השונאת את בעלה
	תנאי כתובה ארצישראלית מהמאה האחת עשרה
64	לאשה השונאת את בעלה
65	הקשר בין תנאי הכתובה לתקנות הגאונים
69	פרק ו: המורדת בספרי הראשונים והפוסקים
69	חכמי ספרד
74	חכמי אשכנז
92	יישוב עמדות ספרד ואשכנז
111	פרק ז: פתרונות לבעיות זמננו
111	היסטוריה קצרה עד היום
113	המצב בארץ היום
113	פתרונות
115	הצעה
118	חוזה קדם נישואין
123	פרק ח: הפקעת קידושין – פתרון לעגינות
123	קידושין – יחס של הדריות
124	בעיית העגינות וכפיית גט
125	קידושי טעות
125	הפקעת קידושין – סוגיות התלמוד
129	ההפקעה בגלל שהקידושין היו על תנאי שירצו חכמים
130	ההפקעה בגלל הרצון לקיים דברי חכמים
132	ההפקעה אינה למפרע, אלא מכאן ולהבא
136	ניסיונות להפקעת קידושין בתקופת הגאונים והראשונים
147	תקדימים להפקעת קידושין בתקופתנו
149	סיכום ומסקנה
155	נספח
161	הערות
187	ביבליוגרפיה
193	מפתח

פרק א

המורדת בתקופת המשנה

כיצד מתייחסת ההלכה למורדת? כדי להעריך נכונה את ההתפתחות ההלכתית של דין מורדת, יש לבדוק את המקורות התנאיים העוסקים בבעיה.

המושג מורדת מופיע לראשונה במשנה, אך אינו מוגדר במדויק: האם מורדת היא אשת איש המסרבת לבשל ארוחה לבעלה? או המסרבת לקיים עמו יחסי אישות? או הממאנת להמשיך להיות נשואה לבעל שאינה אוהבת עוד, ותובעת ממנו גירושין למרות התנגדותו? אין ספק שלהגדרה המשפטית של מורדת השפעות מרחיקות לכת על מוסד הנישואין, על תפקיד הרבנים בייצובו, על זכויות נשים, ואף על האפשרות שאשה תוכל לתבוע גירושין. כדי להגיע להגדרה זו, עלינו להבין תחילה את המשניות הנוגעות בדבר, בכליותן, וכך להתחיל להבהיר את המשמעות המקורית של המושג מורדת.

משנה

המורדת על בעלה, פוחתין לה מכתובתה [הסכום הקצוב לאשה בכתובה – חוזה נישואין] שבעה דינרין בשבת [לשבוע, כל עוד היא עומדת במריה].

רבי יהודה אומר: שבעה טרפעיין [טרפעיך שווה חצי דינר] עד מתי הוא פוחת? עד כנגד כתובתה [עד שיאזל הסכום הקצוב לה בכתובתה].

ר' יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך [הניכויים נמשכים גם לאחר שכלה כסף הכתובה], שמא תיפול לה ירושה ממקום [מקור] אחר, גובה הימנה [את המגיע לו].
 וכן המורד על אשתו, מוסיפין על [עיקר] כתובתה שלשה דינרין בשבת.
 ר' יהודה אומר שלשה טרפעיין [דינר וחצי].¹

הנוני על המרידה

המשנה קובעת שהסכום הקצוב לאשה בכתובתה (למקרה שבעלה יגרשנה) יופחת הדרגתית אך בדרך קבע אם תמרוד בבעלה. עיקר כתובה שתיקנו חכמים הוא סכום של 200 זוזים (דינרים).² לדעת תנא קמא – הדעה הראשונה – סכום זה יאזל בתוך כשבעה חודשים, ולדעת ר' יהודה – בתוך ארבעה עשר חודשים.³ לפי הדעה הראשונה, מפחיתים רק מהסכום המפורש בכתובה עצמה (עיקר כתובה), אם כי יש להניח שהתנא כולל בו גם את התוספות והמתנות המפורטות בדרך כלל בשטר הכתובה. ואילו ר' יוסי סבור שיש לכלול בניכויים השבועיים גם כספי ירושה בלתי צפויה העלולה ליפול בחלקה של האשה בעתיד. המחלוקת במשנה זו היא בין תנאים בני דור הרביעי, תלמידי רבי עקיבא, שחיו במחצית הראשונה של המאה השנייה לספירה, אולם קרוב לוודאי שההלכה המקורית קדומה בהרבה.⁴

הגדרה

אין המשנה מבהירה באילו תנאים (מעשים, שהיא עושה או מסרבת לעשות) תיקרא האשה מורדת, אם כי נראה שהכוונה לאי־מילוי חובה מסוימת. חיזוק לדעה זו נמצא בניסוח של המשנה המונה חובות מסוימות של האשה:

אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה: טוחנת, ואופה, מכבסת, מבשלת, ומניקה את בנה, מצעת לו את המטה, ועושה [טווה] בצמר. הכניסה לו [הביאה עמה מבית אביה] שפחה אחת – לא טוחנת, ולא אופה ולא מכבסת. שתיים – אינה מבשלת, ואינה מניקה את בנה. שלש – אינה מצעת לו את המטה, ואינה עושה בצמר. ארבע – יושבת בקתרא [מושב נשים חשובות].

ר' אליעזר אומר: אפילו הכניסה לו מאה שפחות, כופה [הבעל] לעשות בצמר, שהבטלה מביאה לידי זימה [פריצות וניאוף]. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף המדיר [מונע בנדר] את אשתו מלעשות מלאכה – יוציא ויתן כתובתה, שהבטלה מביאה לידי שעמום.⁵

מאחר שעבודות הבית הן חובות האשה היחידות הנדונות במשנה, והואיל ואף לדעת ר' אליעזר היא חייבת לכל הפחות לטוות צמר – ההיגיון מחייב שהמורדת, המובאת במשנה המקורית, היא אשה הממאנת למלא את מטלות הבית. תומך נוסף לפירוש זה הוא הסכום של שבעה דינרים המנוכה בכל שבוע מעיקר הכתובה. סכום זה מבוסס ככל הנראה על שבעת סוגי המלאכות המפורטות במשנה.⁶ הקושי בפירוש זה נעוץ בטיבה המדויק של העבודה שחייבת האשה לעשות. האם מחויבת האשה לעשות מלאכות אלו, ובתמורה חייב בעלה לפרנסה? או האם מוטל על הבעל לזון את אשתו, ובתמורה עליה למלא את מטלות הבית? אם נכונה ההנחה הראשונה, אין האשה יכולה להתנות עם בעלה "איני ניזונת, ואיני עושה" ("אתה לא תפרנסני, ואני לא אעשה את עבודות הבית"), מאחר שחובות האשה נחשבות לחובה הבסיסית. אם נכונה ההנחה השנייה, יכולה האשה להציב תנאי כזה, מאחר שהמטרה היחידה היא להבטיח הסדר כלכלי הוגן לשני הצדדים ונוח לאשה. האמוראים בני הדור הראשון נחלקו בשאלה זו. רב, אמורא בבלי, התיר לאשה לוותר על זכותה להיזון מבעלה כדי להשתחרר מחובות הבית,⁷ ואילו האמורא הארצישראלית ריש לקיש שלל ממנה את הזכות לקבוע תנאי כזה. אם אכן האשה רשאית לוותר על קבלת מזונות מבעלה, וכך להיבטל ממלאכות הבית, לא מתקבל על הדעת שהמורדת במשנתנו היא אשה המסרבת לעשות את מלאכות הבית.

לחילופין, ניתן להגדיר מורדת – אשה המסרבת לקיים יחסי אישות עם בעלה. ואכן, משנה ו, הקודמת למשנה הדנה במורדת, עוסקת בחובת אישות, אם כי בחובת האישות של הבעל כלפי אשתו:

המדיר את אשתו מתשמיש המטה [נודר להינזר מיחסי אישות

עם אשתו, בית שמאי אומרים: שתי שבתות [שבועיים]. בית הלל אומרים: שבת אחת.

התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות [נשים] – שלושים יום.

הפועלים [יוצאין לעבודתם] – שבת אחת.

העונה [עונת התשמיש] האמורה בתורה: הטילין [הפנויים מעבודה] – בכל יום. הפועלים – שתיים בשבת. החמרים [נהגי חמורים, המ־חמרים אחר בהמותיהם למקומות סמוכים] – אחת בשבת. הגמלים [נהגי גמלים, הנוהגים את גמליהם למרחקים ארוכים] – אחת לש־לושים יום. הספנים – אחת לשה חודשים דברי רבי אליעזר.⁸

אין ספק שלהקשר במשנה חשיבות מכרעת. המשנה הקודמת למשנה הדנה במורדת מפרטת את חובת האישות (עונה) של הבעל כלפי אשתו. סביר אפוא להניח שמורדת היא אשה המסרבת למלא את חובותיה ביחסי אישות עם בעלה.

ואולם אין פירוש זה מתיישב עם משנה ה שנדונה לעיל, המונה בין חובותיה של אשה נשואה רק עבודות הבית. אך ייתכן שמשנה זו, שעניינה חובות הבית של האשה, והמשנה שעניינה מורדת היו במקורן יחידה אחת, שעסקה הן בחובות האשה כלפי בעלה והן בעונש על סירובה למלאותן. לפי זה, משנה ו, המפרידה בין שני חלקי היחידה, נוספה בשלב מאוחר יותר, אולי משום שהסיפא של משנה ה דנה בנדר שנודר הבעל לאסור על אשתו לעבוד במשק ביתה, ומשנה ו עוסקת בנדרו להימנע מיחסי אישות עמה. ייתכן שהתוספת הזו של משנה ו, שאינה עוסקת כלל בחובות האשה, היא המקור לאי־הבהירות האופפת את הגדרתה של מורדת. יתר על כן, התורה מצווה רק את הבעל שלא לגרוע מעונת אשתו, אבל אין היא מחייבת במפורש את האשה בחובה זו.⁹

לפני שנוכל אפילו להציע שמורדת היא אשה הממאנת לקיים יחסי אישות עם בעלה, עלינו להגדיר במדויק את מהותה של חובת האשה בתחום זה. לדעת רב כהנא (כנראה האמורא בן הדור הראשון), חובה זו אכן קיימת.

דאמר רב כהנא: תשמישי עליך [אם אשה נודרת "אסור לך (הבעל)

ליהנות מיחסי אישות עמי" כופין אותה [לקיים יחסי אישות עמו] ומשמשתו, דשעבודי משעבדת ליה [מאחר שהיא חייבת לקיים חובתה כלפיו, ואינה רשאית לבטל חובה זו]. הנאת תשמישך עלי אסור [אם היא נודרת "אסור עלי ההנאה מיחסי אישות עמך (עם הבעל)", מאחר שהיא נודרת לגבי עצמה ולא לגבי הבעל, נאסר עליו לחיות חיי אישות עמה], שאין מאכילין לו לאדם דבר האסור לו.¹⁰ [אולם יכול הבעל להפר את נדרה, בהתאם לזכות שהקנתה לו התורה (במדבר ל, ט)].

רוב מפרשי התלמוד מסכימים עם רב כהנא, שהאשה חייבת לבוא ביחסי אישות עם בעלה.¹¹ חובה זו היא תוצאה של ההדדיות של המחויבות ששני בני הזוג נוטלים על עצמם בזמן הנישואין.

ועוד תדע לך שהרי האשה אינה מצווה ב"עונה", ואפילו הכי באוסרת הנאתה [הנאת תשמיש] על בעלה לא חייל [חל] נדרה כלל, ואין צריך [בעלה] להפר מהאי טעמא, דשעבודי משעבדה ליה [הואיל והיא חייבת לציית לו].¹²

אם אכן מחויבת האשה לגרום הנאה מינית לבעלה, מדוע מפרטת התורה רק את חובותיו של הבעל כלפיה? ייתכן שהמטרה היא להבטיח שהבעל, שנחשב ליוזם הפעיל לנישואין,¹³ לא ינצל את זכויות היתר שלו אלא ינהג באיפוק וברגישות.¹⁴ התורה מדגישה שהסיפוק המיני היא זכות המוקנית גם לאשה, ואינה נחלתו הבלעדית של הבעל.

לאחר שווידאנו שהאשה אכן חייבת לבוא ביחסי אישות עם בעלה, ברור שהמורדת הנדונה במשנתנו יכולה להיות או אשה המונעת מבעלה לבוא על סיפוקו המיני (על פי משנה ו) או זו המסרבת למלא את חובות הבית (על פי משנה ה). האמוראים מקבלים שתי אפשרויות אלו. רוב פרשני התלמוד מוכנים להתיר לאשה לוותר על תמיכה כלכלית מבעלה, וכך להשתחרר מחובותיה במשק הבית, אך עומדים על כך שעליה לקיים את חובותיה המיניות כלפי בעלה. כנראה, החכמים ראו במורדת שבמשנתנו אשה המתקוממת נגד חובות האישות שלה.

המניע

משהוגדרה מהות מרירתה של האשה, לא נותר אלא לבחון את מניעיה. בהניחנו שאשה נקראת מורדת בשל מיאונה לקיים יחסי אישות עם בעלה, האם נוכל להבין מה גרם לסירובה? האם בעלה מאוס עליה ומיאונה לקיים עמו יחסי אישות הוא ביטוי לרצונה להתגרש ממנו? או האם סירובה הוא אמצעי להשגת ויתורים מסוימים מבעל, שביסודו של דבר היא אוהבת ורוצה להמשיך בנישואין עמו?

המשנה מכירה במציאות של אשה שאיננה יכולה להמשיך לחיות עם בעלה, והיא פונה לבית הדין בבקשה להתגרש ממנו. במקרים כאלו, הדיינים לא רק כפו גט על הבעל, אלא גם הבטיחו שהאשה תקבל את כל כתובתה. אבל בכל מקרה, תביעת האשה הייתה חייבת להסתמך על שיקולים וגורמים אובייקטיביים.

האיש שנולדו לו (התפתחו בו) מומין, אין כופין אותו להוציא (אשתו בגט אם היא מבקשת זאת). אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים? במומין הקטנים, אבל במומין הגדולים כופין אותו להוציא.

ואלו שכופין אותו להוציא: מוכה שחין, ובעל פוליוס (שריה רע נודף מאפו), והמקמץ (מלקט צואת כלבים), והמצרף נחושת, והבורסי (מעבד עורות) – בין שהיו בם עד שלא נשאו ובין משנשאו נולדו (בהם).

ועל כולן אמר רבי מאיר: אף על פי שהתנה עמה (לפני הנישואין) יכולה היא שתאמר: סכורה הייתי שאני יכולה לקבל (את המומים) ועכשיו איני יכולה לקבל.

וחכמים אומרים: מקבלת היא (מצב זה) על כרחא (מאחר שהסכימה להינשא לו למרות שידעה עליהם) חוץ ממוכה שחין מפני שממקתו (ההזדווגות ממסמסת ומשחיתה את עורו).

מעשה בצידון בבורסי אחד שמת (בלא בניס), והיה לו אח בורסי (החייב לייבם). אמרו חכמים: יכולה שתאמר: לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל.¹⁵

התוספתא – אף יותר מהמשנה – מדגישה את זכותה של האשה, הנשואה לבעל מום, להתגרש ולקבל את כסף כתובתה.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם היה חיגר מאחת מרגליו, וסומא באחת מעיניו, מומיז גדולין הן יוציא ויתן כתובה...
אימתי אמרו יוציא ויתן כתובה, בזמן שהוא רוצה [להישאר נשוי לה] והיא אינה רוצה, היא רוצה והוא אינו רוצה. אם היו שניהן רוצין יקיימו [ימשיכו להיות נשואין זה לזו]. מוכי שחין, אף על פי ששניהם רוצין לא יקיימו [את הנישואין].¹⁶

עד היכן הגיעה נכונותם של התנאים לכפות על הבעל גירושין ומתן כסף הכתובה לגרושתו – בתנאי שהוא לוקה במומים של ממש – יתברר לנו במשנה הבאה:

בראשונה היו אומרים: שלש נשים יוצאות ונטולות כתובה [אף בניגוד לרצון בעליהן]: האומרת טמאה אני לך [אשת כהן, הטוענת שנאנסה, ולכן אסורה לבעלה], שמים ביני לבינך [רק היושב במרומים יודע מה מפריד ביני ובינך, שאתה חסר כוח גברא או עקר], נטולה אני מן היהודים [מאחר שנדרתי להינזר מתשמיש עם גברים יהודים ובכלל זה בעלי, אינני יכולה לחיות אִתך עוד].
[החכמים] חזרו [בהם] לומר שלא תהא [שלא תתפתה] אשה [לתת] נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה [הורסת את היחסים שביניהם]. אלא האומרת טמאה אני לך תביא ראייה לדבריה. שמים ביני לבינך – יעשו דרך בקשה [חייבת להיענות לניסיונות לפייס בינה לבינ בעלה]. נטולה אני מן היהודים – יפר חלקו [של הנדר הנוגע לבעלה], ותהא משמשתו ותהא נטולה מן היהודים [אם תתגרש או תתאלמן מבעלה, חל עליה עדיין חלקו השני של הנדר, והיא תהיה אסורה לכל יתר הגברים היהודים].¹⁷

ממקורות אלה עולה שבתקופת התלמוד ראו החכמים רק במום ממשי עילה מספקת לכפיית גט. יתר על כן, כשהסוגיה הנדונה היא רצונה של האשה בגט, מציינת זאת המשנה במפורש. הואיל ואין המשנה העוסקת במורדת מדברת על עילה אובייקטיבית של האשה לגירושין, וכן אינה אומרת דבר על רצונה של האשה בגט (אם כי המשנה הקודמת עוסקת בעילותיה הלגיטימיות של האשה לגירושין),¹⁸ נראה שאין המורדת מונעת על ידי הרצון לקבל גט, אלא על ידי השאיפה להשיג יעד אחר

שלשמו היא נמנעת מיחסי אישות עם בעלה. וכשם שהחכמים חששו שמא ינצל הבעל את אשתו תוך כדי מימוש זכויות הנישואין שלו, כך חששו מהאפשרות שהאשה תשתמש באיום של מניעת תשמיש כדי לסחוט ויתורים מבעלה. אשה כזאת חייבת להיענש או להיקנס בהפחתה מתמדת של ערך הכתובה, עד שתסכים למלא את חובות האישות שלה. אם תעמוד בסירובה, היא תפסיד בסוף את כל כתובתה. לא רק עתידה הכלכלי של האשה מוטל כאן על הכף. הואיל ונאסר על זוג לחיות יחד ללא כתובה, הרי שסירובה הממושך של האשה לקיים יחסי אישות עם בעלה ותוצאתו – הפסד עיקר כתובתה – יגרמו בהכרח לגירושה. ומאחר שמהמשה משתמע שהאשה איננה רוצה להתגרש, אלא משתמשת ביחסי האישות כאמצעי למיקוח, נראה שהלכה זו אינה באה להעניש את האשה, אלא להרתיעה מלנקוט פעולה כזו.

תוספתא: דור אחד לאחר מכן

בתקופת המעבר שבין המשנה והתלמוד – דורם של תלמידי ר' יהודה הנשיא (בסביבות 200 לספירה), מסדר המשנה – הוחמר עונשה של המורדת. נראה שנשים רבות יותר "הענישו" את בעליהן במניעת יחסי אישות, והחכמים נוכחו לדעת שלא היה די בהפחתה השבועית של שבעה דינרים. התוספתא – קובץ הלכות מהתקופה התנאית שקדמה לתקופת ר' יהודה הנשיא ומיד לאחריו, שלעתים חולקת על המשנה ולעתים מבהירה את האמור בה או מוסיפה עליה¹⁹ – משמרת את חומרותיו של דין המורדת שהתפתחו בתקופה זו. קשה לקבוע, מה היה הנוסח המקורי של הברייתא שעוסקת בדין המורדת, מאחר שבספרות ההלכה מובאות גרסאות שונות. אך הניסיון לגלות את הנוסח המקורי ישפוך אור על התפתחות דין המורדת בתקופת התוספתא ובדרורות האמוראים שלאחריה.

המורדת על בעלה וכו' זו משנה ראשונה [משנת רבי יהודה הנשיא].

רבותינו התקינו שיהו בית דין מתרין בה ארבע וחמש שבתות זו אחר זו [ארבעה או חמישה שבועות ברציפות] פעמים בשבת. יתר על כן [אם היא עומדת במרדה] אפילו כתובתה מאת מנה

אבדה את הכל. (הוא הדין) אחת ארוסה ואחת שומרת יבם [מצפה לייבום] אפילו נדה ואפילו חולה.²⁰

”רבותינו” המוזכרים בכרייתא הם קרוב לודאי חברי הסנהדרין שבראשה עמד ר’ יהודה נשיאה, נכדו של רבי יהודה הנשיא (רבי).²¹ כפי שהוזכר קודם, חומרות אלה הונהגו ככל הנראה במטרה לצמצם את מספרן הגדול והולך של המורדות. כך מייצגת התוספתא את השלב השני בטיפול במורדת, שבו קצובים לה עד חמישה שבועות כדי לתקן את דרכיה. לאחר פרק זמן זה היא מפסידה את כל הסכום הקבוע לה בכתובתה (ולא רק שבעה דינרים בשבוע), גדול ככל שהיה. כך, אף כי התוספתא קובעת למורדת תקופת ”ימי חסד” שאינה מוזכרת במשנה, יוחמר העונש שלאחריה, אם יוטל, ויבוצע מיד. ואולם קיימים כמה הברלים בין גרסת הברייתא המובאת בירושלמי ובין זו המצוטטת בבבלי. שינויי נוסח אלה משקפים הברלים מעניינים בנוהלי הענישה שהיו נהוגים בפועל לגבי המורדת. אנו נבחן עכשיו את המובאות השונות.

הברייתא המובאת בתלמוד הירושלמי

בית דין [שבא] שאחריהם [פסק] מתרין בה ארבע שבתות [שבו-עות], [ובסוף תקופה זו] היא שוברת [מבטלת] את כתובתה ויוצאה [בגט].²²

הברייתא המובאת בתלמוד הבבלי

רבותינו חזרו [בהם] ונמנו [החליטו] שיהו מכריזין עליה [על התנה-גותה] ארבע שבתות [שבועות] זו אחר זו. [וכתקופה זו] שולחין לה בית דין [את המסר הבא]: הוי יודעת שאפילו כתובתיך מאה מנה הפסדת. [דין אחד] אחת לי ארוסה ונשואה, אפילו נדה. אפילו חולה, ואפילו שומרת יבם [מצפה לייבום].²³

הנוסח המקורי המשוער של התוספתא בעניין

אזהרה ביחידות או הכרזה ברבים

שני הקטעים המצוטטים לעיל נותנים ביטוי לשתי דעות שונות ביחס

לצורת אזהרתה של המורדת. לפי שניהם, מומר הניכוי ההדרגתי של שבעה דינרים בארבעה שבועות של לחץ נמרץ. אך האם תזוהר האשה ביחידות ("מתרין בה"), כנאמר בתוספתא ובברייתא המצוטטת בתלמוד הירושלמי, או תוקע ברבים ("מכריזין עליה"), כפי שקובע התלמוד הבבלי? מהי הגרסה הנכונה, ומה היה הנוהל המקורי? קרוב לוודאי, בהתבסס על גילם היחסי של המקורות המביאים טעמים אלה, שהנוסח המקורי של התוספתא היה דומה לכל הנוסחים הקיימים של התוספתא, ושל הברייתא המצוטטת בתלמוד הירושלמי, וכן על ידי פרשן התלמוד בן המאה הארבע עשרה, מנחם המאירי.²⁴ נראה שבארץ ישראל, שבה נסדר הירושלמי, לא הייתה הכרזה פומבית, אלא רק אזהרה ביחידות לאשה להיטיב את דרכיה כדי שלא תפסיד את כתובתה.²⁵ קרוב לוודאי שהברייתא המקורית פתחה כך: "רבותינו התקינו שיהו מתרין בה..."²⁶.

פירוש משוער של הברייתא המובאת בתלמוד הבבלי מה הייתה הסיבה למעבר מהתראה, המובאת בתלמוד הירושלמי, להכרזה הפומבית שבתלמוד הבבלי? אחד מהאמוראים הבבליים, רמי בר חמא (אמורא בן הדור הרביעי, שחי לאחר חתימת התלמוד הירושלמי), הוסיף את ההתראה הבאה לאמצעים שנוקטת ההלכה נגד המורדת על בעלה:²⁷

אין מכריזין עליה אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

כדי להעניק יתר תוקף לחומרה החדשה, השתדל בן דורו, רבא, לבססה על דברי הברייתא המקורית:

דיקא נמי [נוכל גם לדייק בהכרזה הפומבית] דקתני ארבע שבתות זו אחר זו [מאחר שלמדנו בברייתא המקורית "שבתות", שמשמעותה האידיומטית היא שבועות, כלומר – מחזור בן שבעה ימים המסתיים בשבת, אך פשוטה כמשמעה, "שבתות" ממש, או במקומות ציבוריים שבהם מתכנסים היהודים בשבת – בתי כנסיות ובתי מדרשות].

אפשר להניח, על בסיס הלכה בבליית זו של רמי בר חמא, שרבא

הסיקה מתוך הנוסח המקורי של התוספתא, שעורך מאוחר יותר של התלמוד הבבלי החליף את המילה המקורית "מתרין" בצירוף המילים "מכריזין עליה", כדי להתאים את דברי הברייתא למה שהיה לנוהג קבוע ומקובל. רמי בר חמא גם הוסיף שכל הכרזה פומבית תלויה בשתי אוזרות או הודעות ביחידות, אולי משום שגרסתו בתוספתא הייתה "פעמים בשבת". אך סביר יותר להניח שביקש לשמר את ה"התראה" המקורית שבתוספתא לצד החומרה שהוסיף – ההכרזה הפומבית. ייתכן גם שעורך התלמוד הבבלי הרחיב את גרסתו לברייתא, כדי לכלול בתוכה את הלכתו של רמי בר חמא בכוליותה.²⁸ לסיכומו של דבר, על פי מסורות התנאים והאמוראים היו שלושה שלבים בהתפתחות דינה של המורדת:

1. המשנה גוזרת לנכות שבעה דינרים בשבוע מכתובתה של מורדת;
2. התוספתא קובעת שעל בית דין להתרות באשה פעם בשבוע במשך ארבעה שבועות, שלאחריהם היא מפסידה את עיקר כתורה. כך נהגו בארץ ישראל לפחות עד אמצע המאה הרביעית – תקופת התלמוד הירושלמי;
3. לבסוף פסק רמי בר חמא, שהמורדת תוקע בבתי כנסת ובבתי מדרש ארבע שבתות זו אחר זו. וכל הכרזה פומבית תלויה בשתי אוזרות ביחידות – אחת לפני ההכרזה ואחת לאחריה.

הנוסח המקורי המשווער של דברי התוספתא בעניין "ימי החסד" גרסת התוספתא מעוררת שאלה נוספת, והיא משך הזמן המוקצב לאשה לתקן את דרכיה. לפי גרסאות מסוימות יש להתרות בה "ארבע שבתות" (שבועות), ולפי אחרות – "ארבע וחמש שבתות" (שבועות). "ארבע שבתות" היא גרסת כתב יד ערפורט של התוספתא, הנתמכת על ידי הירושלמי והבבלי כאחד, גרסת תלמידי רבנו יונה, וקטעים מן הגניזה. "ארבע וחמש שבתות" היא גרסת כתב יד וינה של התוספתא, הנתמכת על ידי גרסתו של המאירי.

הרב פרופ' שאול ליברמן טען שהפירוש ההלכתי של "ארבע וחמש שבתות" תלוי ביום שבו החלה האשה במרידתה.²⁹ החכמים ביקשו לקצוב לה ארבעה שבועות מלאים כדי לשנות את התנהגותה.

אם תמיד מקציבים לאשה רק ארבע שבתות, והיא החלה במרידתה בליל שבת, יעמדו לרשותה רק שלושה שבועות מלאים של חסד, אם כי תהיינה ארבע הכרזות פומביות. ולכן קבעה הברייתא "ארבע וחמש שבתות", כך שאם המרידה החלה בליל שבת, תהיינה חמש הכרזות פומביות בשבת, וארבעה שבועות מלאים של התראה. פירושו של ליברמן הגיוני רק אם כוונת התוספתא היא אכן להכרזות בשבת. אך אם נפרש "שבתות" שבנוסח המקור כשבועות, יש להעדיף את הגרסה "ארבע שבתות" (שבועות). מאחר שסביר להניח שבמקור היו ההתראות ביחידות ולא תלויות בשבת, קרוב לוודאי שהנוסח המקורי של התוספתא היה כדלקמן:³⁰

רבותינו התקינו שיהו מתריץ בה ארבע שבתות (שבועות) זו אחר זו.
 יתר על כן אפילו כתובתה מאה מנה אבדה את הכל.
 אחת ארוסה ואחת שומרת יבם אפי' נדה ואפי' חולה.

העונש הפופי: גירושין

הנושא האחרון המועלה בתוספתא – מפורשות בברייתא המובאת בתלמוד הירושלמי, וכמשתמע במקורות האחרים – הוא תוצאות מרידתה של האשה לאחר תום "ימי החסד" והפסד כתובתה:

והיא שוברת כתובתה ויוצאת [בגט].³¹

כל המקורות התנאיים שהובאו כאן מצביעים על כך שהעונש החמור ביותר והסופי המוטל על המורדת הוא גירושין – בדיוק מה שהיא לא רצתה. ואולם, כפי שנאמר קודם, מאחר שנאסר על זוג לחיות ביחד ללא כתובה, הרי שעם אזילת כסף כתובתה של האשה חייב הבעל לגרשה,³² ואף על פי כן, ייתכן שמשפט זה כולו הוא תוספת מאוחרת, כפי שנראה להלן.³³